

АРАБСЬКА ВЕСНА ТА НЕКОНСТИТУЦІЙНІ ЗМІНИ УРЯДІВ В АФРИЦІ

Анна Ждамарова,

e-mail: zhdamarova.anna2017@ukr.net,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3118-1735>

Національний університет біоресурсів і природокористування України,
Україна, 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 15

Сергій Білан,

e-mail: bilanso@ukr.net,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0256-2499>

Національний університет біоресурсів і природокористування України,
Україна, 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 15

Стаття присвячена, по-перше, аналізу нормативної бази Африканського Союзу (АС) щодо неконституційних змін уряду. По-друге, розглядаються кроки, взяті Союзом у зв'язку з повстаннями в Тунісі, Єгипті та Лівії, а також ефективність нормативної бази Союзу. Стаття стверджує, що існують недоліки в нормативній базі щодо неконституційних змін урядів, які перешкоджають ефективності АС у вирішенні проблем у межах своїх кордонів. Ця основа мала бути інноваційною, але фактично не відповідає поставленим цілям, коли йдеться про реагування на неочікувані події, такі як народні повстання в Північній Африці.

Ключові слова: Африканський Союз (АС), Арабська весна, повстання, Туніс, Єгипет, Лівія, Північна Африка

Постановка проблеми. Народні повстання, що почалися на північному узбережжі Африки в 2011 р., завершилися поваленням лідерів у Тунісі та Єгипті та вилилися в більш кривавий конфлікт у Лівії. Ці народні повстання були несподіваними для міжнародної спільноти, а також для Африканського Союзу, метою якого є прискорення процесу інтеграції на континенті, захист миру та безпеки, підтримка демократії та прав людини. У своїй нормативній базі Африканський Союз (АС) намагався не мовчати та відігравати активну роль у відповідь на ці несподівані події. Африканський Союз, який замінив свого попередника, Організацію африканської єдності (ОАЄ), у 2001 році, досяг значного прогресу у формуванні нормативної бази, спрямованої на запобігання урядовим змінам недемократичними засобами на континенті, який характеризувався антидемократичними урядами, військовими переворотами, сфальсифікованими виборами, громадянськими війнами та порушеннями прав людини. Хвиля Арабської весни, яка торкнулася переважно північного узбережжя Африки, мала важливе значення для демонстрації ефективності нормативної бази Союзу.

Метою дослідження є оцінка політики Африканського Союзу перед обличчям повстань у Тунісі, Єгипті та Лівії в контексті його нормативної бази та його гасла «Африканські рішення африканських проблем».

Методи дослідження. При написанні даної статті були використані методи системного та структурного аналізу, історичний метод, які дозволили розглянути та проаналізувати нормативну базу Африканського Союзу щодо неконституційних змін уряду. А також принципи наукового пізнання: історизму, об'єктивності, системності, багатфакторності та детермінізму.

Стан наукової розробки. На сьогоднішній день ми маємо низку наукових

праць присвячених «Арабській весні», її передумовам, причинам, наслідкам. Інтерес до цієї тематики прослідковується як серед закордонних, так і вітчизняних дослідників, які підкреслюють величезну роль цієї революції у питанні неконституційних змін в урядах африканських країн. Серед таких варто виокремити роботи В. Дівак¹, Л. Кияниці², С. Трояна³, Ю. Седляр⁴, В. Кокорського та К. Смирної⁵, А. Ждамарової⁶. У свою чергу серед закордонних дослідників на значну увагу заслуговують напрацювання А. Мангу (André Mbata B Mangu)⁷, К. Обсе (K.Obse)⁸, О. Тунгвара (O. Tungwara)⁹ та ін.. Однак, не дивлячись на наявну кількість наукових робіт дана тематика й надалі залишається актуальною, оскільки Африка лише на шляху до повного перевтілення.

Виклад основного матеріалу.

Нормативна база африканського союзу щодо розвитку демократії. Між 1956 і 2001 роками в Африці відбулося 80 успішних і 108 невдалих переворотів; за той самий період серед 30 держав-членів Африканського Союзу стався принаймні один успішний переворот. Традиційне ставлення до частих державних переворотів полягало в тому, що уряди автоматично визнавалися іншими африканськими лідерами, коли влада була захоплена в результаті державного перевороту. Після закінчення холодної війни та з новою хвилею демократизації показником зміни ставлення до недемократичних урядів і державних переворотів в Африці стала резолюція щодо Сьєрра-Леоне, яка була схвалена на саміті Асамблеї глав держав і урядів у Хараре в 1997 році. На цьому саміті було засуджено відставку Ахмада Кабба в Сьєрра-Леоне після військового перевороту, і прозвучав заклик до якнайшвидшого повернення до конституційного порядку.

Боротьба проти неконституційності набула більшої сили після саміту в Хараре, заклик до встановлення нормативної бази щодо неконституційних змін уряду став спільним знаменником. Ця боротьба принесла плоди на 36-му саміті Асамблеї глав держав і урядів у Того-Ломе (10–12 липня 2000 р.), після якого була прийнята Ломейська декларація. Декларація чітко описувала ситуації, які будуть прийнятні щодо неконституційних змін уряду, і те, що робитиме ОАЄ, коли вона зіткнеться з такими ситуаціями. Дана декларація лягла в основу нормативної бази та механізмів, які будуть розроблені ОАЄ та її наступником, АС, для демократії, належного управління та поваги до прав людини¹⁰.

¹ Дівак, В.В. (2012). Країни «Великого Близького Сходу» та Північної Африки в контексті глобального переформатування регіону. *Держава і право*, 56, 573-584.

² Кияниця, Л.Л. (2014). Зовнішня політика Туреччини в контексті «Арабської весни»: від ізольованої держави до претендента на регіональну гегемонію. *Наукові записки НАУКМА. Політичні науки*, 160, 49-53.

³ Троян, С.С. (2012). Арабські революції 2010-2011 рр. та їх наслідки. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*, 19, 170-176.

⁴ Седляр, Ю. (2013). Міжнародні санкції Африканського Союзу як чинник забезпечення безпеки на континенті. *Наукові праці. Політологія*, 200, 23-28.

⁵ Кокорський, В.Ф., Смирнова, К.Є. Арабські революції: перспективи демократизації в регіоні Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2011_48/Gileya48/P34_doc.pdf

⁶ Ждамарова, А.В. (2018). «Арабська весна» як вектор трансформації Близького Сходу та Північної Африки у контексті зовнішньополітичних інтересів України. *Сумська старовина*, ЛІІІ, 63-70.

⁷ Mangu, B. (2012). The Arab Spring and the African Union's Reaction to the Crisis. *Africa Insight*, 42 (1). Retrieved from <https://www.ajol.info/index.php/ai/article/view/81177>

⁸ Obse, K. (2014). The Arab Spring and the Question of Legality of Democratic Revolution in Theory and Practice: A Perspective Based on the African Union Normative Framework. *Leiden Journal of International Law*, 27, 817-838.

⁹ Tungwara, O. (2011). The Arab Spring and the AU Response. *Open Society Institute, Africa*.

¹⁰ Седляр, Ю. (2013). Міжнародні санкції Африканського Союзу як чинник забезпечення безпеки на континенті, 24.

Зміст цієї декларації під заголовком «Декларація про основи відповіді ОАЕ на неконституційні зміни уряду» містив набір загальних цінностей і принципів демократичного управління, визначення того, що є неконституційними змінами, заходи та дії, які ОАЕ застосовувала б у відповідь на неконституційну зміну уряду, а також механізм реалізації.

Перший важливий пункт у визначенні «неконституційної зміни уряду», включеному в декларацію, стосувався таких ситуацій, як військовий переворот, втручання найманців і озброєних дисидентів або повстанських груп як засобів неконституційної зміни уряду. Декларація прямо не торкається питання легітимності зміни режиму внаслідок масових протестів. Головною метою положень є захист демократичних режимів від загрози примусового виселення військовими чи іншими озброєними групами, а не публічними протестами.

Інший важливий пункт у декларації стосується представницької демократії, побудованої на належному врядуванні, прозорості та повазі до прав людини, а також стабільного уряду для вирішення та запобігання конфліктам на континенті. З цієї причини АС має справу з внутрішніми конфліктами, спричиненими дефіцитом демократії, з акцентом на належному врядуванні як механізмі запобігання та вирішення конфліктів на континентальному рівні.

Інший документ, «Африканська хартія про демократію, вибори та врядування», який був прийнятий у 2007 році, оцінював принципи, цілі, і санкції і додав нову статтю до визначення неконституційної зміни уряду, визначеного Ломейською декларацією.

Продовження терміну повноважень демократично-обраного президента через поправку до конституції було піддано критиці після Ломейської декларації. Було зазначено, що в 1990-х роках щонайменше 30 африканських президентів вдалися до таких заходів, які називаються «конституційним переворотом» в Африці на південь від Сахари¹¹.

Іншою важливою подією на рівні АС стало прийняття «Протоколу про внесення змін до Протоколу про Статут Африканського суду правосуддя та права людини». У протоколі, крім таких категорій, як геноцид, злочини проти людяності, піратство, тероризм, наймана військова служба, корупція, відмивання грошей, контрабанда людей, торгівля наркотиками, незаконне використання природних ресурсів і злочини агресії, злочин неконституційної зміни уряду було включено до юрисдикції суду, який буде засновано поєднанням Африканського суду з прав людини і народів та Суду Африканського Союзу¹².

Однозначне значення набрання Протоколом чинності полягало в тому, що неконституційна зміна уряду матиме дуже тяжку кваліфікацію злочину, наприклад, геноциду та злочинів проти людяності, яка передбачає індивідуальну кримінальну відповідальність. Хоча цю ініціативу можна було трактувати як порушення заборони проти втручання у внутрішні справи та питань про те, як ці злочини будуть розслідуватися, це все ще вважалося важливою подією, яка підтримувала відданість Африки конституціоналізму.

Нормативну базу, розроблену АС щодо неконституційних змін уряду, можна вважати новою та сміливою спробою відправити на смітник історії режими переворотів, подовження термінів перебування на посаді та підризу демократичних процесів, хоча насправді це не було добре сплановане втручання. Основною проблемою запропонованої системи було те, що вона була обмежена за обсягом, зокрема у визначенні того, що є неконституційною зміною влади. Це визначення

---

¹¹ African Union. Protocol Relating to the Establishment of Peace and Security Council of the African Union (2002), 9, 1. *Protocol*. Retrieved from https://au.int/sites/default/files/treaties/37293treaty0024_protocol_relating_to_the_establishment_of_the_peace_and_security_council_of_the_african_union_e.pdf

¹² African Union. The Protocol on Amendments to the Protocol on the Statute of the African Court of Justice and Human Rights. *Protocol*, 18, 28.

охоплювало втручання, головним чином військових у діяльність демократично обраних урядів¹³.

Фактично, повстання, що почалися в Північній Африці в 2011 р., чітко показали межі структури просування демократії в АС, як щодо проблем у визначеннях неконституційних змін уряду, так і щодо впровадження нормативної бази.

Африканський союз і арабська весна. Туніс. Коли в грудні 2010 року в Тунісі виникли перші громадянські повстання, які тепер називають «арабською весною», це було так само несподівано для АС, як і для інших міжнародних гравців.

Резолюція, яка продемонструвала чисте ставлення АС до подій у Тунісі, була погоджена на черговій 16-й сесії Асамблеї Союзу (30–31 січня 2011 р.). У резолюції АС висловив свою солідарність з народом Тунісу та терміново закликав усі туніські сторони працювати разом в єдності, мирі та шляхом консенсусу, поважаючи законність щодо мирного та демократичного переходу, який би дозволив туніським людям обирати своїх лідерів шляхом відкритих, вільних, демократичних і прозорих виборів.

Першим вражаючим моментом у ставленні АС до подій у Тунісі було зберігання мовчання. Президент Бен Алі не відбув до Саудівської Аравії, залишивши свій пост 14 січня 2011 року. У результаті, Африканський Союз був підданий критиці за повільність і неефективну реакцію. Однак реакція АС на кризу загалом залежала від досягнення цілей, визначених після Ломейської декларації, яка зміцнила демократичний перехідний період, розпочатий у Тунісі. АС оцінив народне повстання, яке спричинило відставку Бен Алі, як конституційну зміну влади¹⁴. Таким чином, у контексті нормативної бази АС можна сказати, що основними критеріями оцінки урядових змін є результати, а не події. Після громадянського повстання в Тунісі проти наявного там режиму, уряд в країні було замінено. Таким чином, події в Тунісі були прийняті як сумісні з нормативною базою АС.

Єгипет. Подібною була реакція АС на повстання у Єгипті. Коли президент Хосні Мубарак був нарешті усунений від влади після 18 днів заворушень, АС знову утримувався від прийняття рішення до відкликання Мубарака. Однак Х. Мубарак, який був обраний всього кілька тижнів тому, поклав свій обов'язок на Військову раду, а не на віце-президента чи спікера парламенту. Таким чином, перед обличчям цих подій, які кваліфікувалися як неконституційна зміна уряду та були несумісними з нормативною базою АС, Союз знову виявився неефективним.

Повстання в Єгипті тривали і в постмубараківський період. Найпомітнішою міжнародною акцією стало рішення Ради безпеки АС від 5 липня 2013 року, в якому було вказано, що повалення демократично обраного президента не відповідає положенням і, таким чином, підпадає під визначення неконституційної зміни уряду. Згідно із мандатом відповідних документів АС, Рада вирішила призупинити участь Єгипту в діяльності Африканського Союзу до відновлення конституційного порядку¹⁵. Що робить цю резолюцію більш цікавою, так це те, що в ній не було чітко зазначено, за якою з чотирьох ситуацій, перелічених у Ломейській декларації, оцінювалися події в Єгипті. Відставка Мурсі та призупинення дії конституції 2012 року здавалося б хрестоматійним прикладом військового перевороту¹⁶. Проте слід підкреслити, що

¹³ Ikome, F.N. (2007). Good Coups and Bad Coups: The Limits of the African Union's Injunction on Unconstitutional Changes of Power in Africa. *Institute for Global Dialogue Occasional Paper*, 55, 48.

¹⁴ Bamidele, O., Ayodele, B. (2016). In the Service of Democratic Governance: The African Union Normative Framework on Unconstitutional Change of Government and ECOWAS Protocol on Good Governance and Democracy in the Post-Arab Spring. *Journal of Asian and African Studies*, 53, 8. Doi: <https://doi.org/10.1177/0021909616666104>

¹⁵ African Union. PSC Communiqué 384 (2013). *Communiqué*. Retrieved from <https://www.peaceau.org/uploads/psc-384-com-egypt-05-07-2013.pdf>

¹⁶ Obse, K. (2014). The Arab Spring and the Question of Legality of Democratic Revolution in Theory and Practice: A Perspective Based on the African Union Normative Framework. *Leiden Journal of International Law*, 27, 819.

хоча АС призупинив членство Єгипту, він утримався від того, щоб відверто назвати відставку Мурсі військовим переворотом.

Лівія. Одним із найважливіших прикладів слабкості нормативної бази АС щодо просування демократії та запобігання конфліктам стало повстання в Лівії, яке почалося в лютому 2011 року і за короткий проміжок часу переросло у кривавий конфлікт. Реакція АС, яка була більш активною, ніж у випадку з Тунісом чи Єгиптом, пройшла кілька етапів.

АС засудив застосування сили проти цивільних осіб і заявив про свою підтримку демократичних вимог лівійського народу. Незважаючи на те, що лівійський уряд закликали забезпечити безпеку цивільного населення, рішення про впровадження санкцій проти Лівії прийнято не було, на відміну від дій Ліги арабських держав та Європейського Союзу.

10 березня 2011 р. було опубліковано комюніке, яке стало ще більш чітким показником ставлення АС до кризи в Лівії. Згідно з документом, було сформовано спеціальний комітет високого рівня щодо Лівії, до складу якого увійшли представники п'яти африканських країн як миротворці між Національною перехідною радою (НТС) і режимом Каддафі. Окрім того, документ містив пропозиції щодо політичного вирішення кризи, яка називалася «Дорожня карта»¹⁷ і містила наступні положення: 1. негайне припинення всіх бойових дій. 2. Співпраця компетентних органів влади Лівії для сприяння своєчасній доставці гуманітарної допомоги нужденному населенню. 3. захист іноземних громадян, у тому числі африканських мігрантів, які проживають у Лівії. 4. Прийняття та впровадження політичних реформ, необхідних для усунення причин лівійської кризи¹⁸.

Ще одним цікавим пунктом резолюції стала заява про відмову від будь-якого військового втручання з боку інших країн у Лівії. У цьому документі чітко пояснювалося ставлення АС до рішення про розподіл влади в результаті переговорів між Каддафі та НТС. АС утримався від надання чітких пояснень щодо відкриття Каддафі та стверджував, що військове втручання Союзу чи інших сил було недоречним¹⁹.

Спеціальний комітет намагався розробити стратегію політичного вирішення кризи на кількох засіданнях і виступити миротворцем між сторонами, відвідавши Лівію. Після зустрічі, організованої комітетом у Нуакшоті (столиця Мавританії), перший запланований візит на 20 березня 2011 року не був дозволений НАТО через рішення Ради Безпеки ООН про безпальотну зону.

На 17-му черговому саміті Африканського Союзу було прийнято «Рамкову угоду щодо політичного вирішення кризи в Лівії», яка є більш всеосяжною, ніж «Дорожня карта», і 1 липня 2011 р. її передали сторонам. Каддафі знову заявив, що він відкритий до переговорів. НТС відмовився прийняти Рамкову угоду АС, якщо Каддафі та його родина не підуть з влади. В результаті цієї умовної пропозиції політичне вирішення лівійської кризи АС зазнало поразки. 20 жовтня 2011 р. Африканський Союз визнав ПНС як законний уряд Лівії, що контролює Тріполі. Що відбулося набагато пізніше, ніж це зробили Ліга арабів та ООН. Саме того дня було вбито Каддафі, що тим самим «розв'язало руки» Союзу, хоча більшість наголошують на тому, що це звичайний збіг обставин.

АС, з його сумнівною репутацією у вирішенні криз і громадянських війн,

---

¹⁷ The ad hoc committee included the Islamic Republic of Mauritania (President Mohamed Ould Abdel Aziz), the Republic of Congo (President Denis Sassou Nguesso), the Republic of Mali (President Amadou Toumani Toure), the South African Republic (President Jacob Zuma), and the Republic of Uganda (President Yoweri Museveni).

¹⁸ African Union. PSC Communiqué 265. (2011). *Communiqué*. Retrieved from <https://www.peaceau.org/uploads/265th-communication-en.pdf>

¹⁹ See Africa. "Rebels reject the AU Plan". Retrieved from <http://news.iafrica.com/worldnews/721163.html>

критикували за те, що він не чітко вказав у своїх рішеннях, що Каддафі повинен залишити посаду, на відміну від позицій ЄС, США, Франції та Великої Британії.

Лівія за правління Каддафі була могутньою державою в Африці. З 1999 року Каддафі відіграв провідну роль у створенні АС і став першим північноафриканським головою Асоціації між 2009 і 2010 роками. Лівія також фінансувала бідні держави, щоб вони могли платити членські внески для голосування на самітах АС, оскільки була однією з п'яти африканських держав, які забезпечували 75% бюджету АС²⁰. Не боячись втручатися у внутрішні справи інших африканських держав, Лівія також надала військову та фінансову підтримку повстанським групам, особливо в Сьєрра-Леоне та Ліберії. З цієї причини не можна заперечувати важливість ролі Каддафі щодо Союзу та Африки загалом у підштовхуванні АС до політичного вирішення лівійської кризи. Таким чином, реакція АС на лівійську кризу може відображати наявність «ефекту Каддафі».

Насправді рішення, прийняті АС щодо Лівії, особливо Дорожня карта та спеціальний комітет, були продуктом важких компромісів. Якщо АС бажає бути важливим гравцем у своєму регіоні, він не повинен діяти інакше, як у випадку з Лівією, хоча всередині Союзу були розбіжності щодо того, як діяти.

По суті, загальний підхід АС до лівійської кризи був посередництвом замість втручання, але посередництво не було ефективним у вирішенні цієї кризи.

Висновки

Арабська весна 2011 року була незвичайною за своїми масштабами та швидкістю. Жасминова революція в Тунісі поклала край 23-річному режиму Бен Алі. Єгипетська революція поклала кінець тривалому режиму Хосні Мубарака, коли він пішов зі свого поста через 18 днів після останніх виборів у 2011 році. Мирні демонстрації, що почалися в Лівії проти 42-річного правління Муаммара Каддафі, переросли в криваву громадянську війну між силами Каддафі та повстанцями за короткий час. З огляду на ці несподівані події, Африканський Союз намагався відігравати активну роль у контексті нормативної бази просування демократії, яку він давно формував.

Рішення, прийняте на саміті в Хараре в 1997 р., яке засудило державний переворот у Сьєрра-Леоне, було показником значного зниження ставлення, яке призвело до автоматичного визнання того, що уряди взяли контроль після переворотів, які стали майже постійними в Африці. Після того, як Африканський Союз прийняв повноваження від Організації африканської єдності, значна частина порядку денного була присвячена питанням конституціоналізму та конституційної передачі влади в державах-членах. У цьому контексті важливими стали ухвалення Хартії Африканського Союзу, Ломейської декларації, заснування Рада миру та безпеки, прийняття Африканської хартії про демократію, вибори та врядування, і, зокрема, визначення неконституційної зміни уряду та санкцій, які сформували нову нормативну базу на додаток до фундаментальних принципів та цілей в цьому відношенні.

Північноафриканська революція, що почалася в Тунісі в 2011 році, була важливим процесом у формуванні нормативної бази АС. Під час відносно коротких і безкровних періодів заворушень у Тунісі та Єгипті АС часто заявляв, що підтримує демократію, соціально-економічний розвиток і вимоги суспільства до належного управління, і що ці заяви сумісні з нормативними інструментами Союзу. Основна критика АС в цей період в обох країнах полягала в тому, що він ухвалював рішення дуже пізно, фактично після повалення там влади.

Ставлення АС до Лівії також піддалося різкій критиці. Рішення лівійської кризи, запропоноване АС, було політичним, яке було розроблено через угоду про розподіл влади між сторонами. Зусилля АС запобігти іноземному військовому

²⁰ Tungwara, O. (2011). The Arab Spring and the AU Response. *Open Society Institute, Africa*, 4.

втручання та покласти край кризі саме таким політичним рішенням зазнали невдачі через низку причин, включаючи маргіналізацію АС і провідну роль Ліги арабських держав у цьому питанні, створені перешкоди вплив Каддафі на прийняття консенсусних рішень, а також структурні та фінансові недоліки АС. З цієї причини реакція АС на Арабську весну була широко критикована як неефективна та непослідовна.

Нормативна база, розроблена АС для запобігання неконституційним змінам уряду, була спрямована на спроби повалити уряд збройними групами чи військовими, а також на незатвердження результатів виборів і спроби продовжити термін дії президентства шляхом внесення змін до конституції. Але це не ставить під сумнів легітимність існуючих адміністрацій. Несподівані ситуації, такі як громадські повстання, як у випадку з Арабською весною, ускладнили функціонування АС. З цієї причини «Арабську весну» слід розглядати як важливе випробування для АС, хоча дії Союзу не завжди були неефективними. Таким чином, АС має визначити, що маєтись на увазі під неконституційною зміною уряду та демократичними повстаннями.

REFERENCES

- African Union. The Protocol on Amendments to the Protocol on the Statute of the African Court of Justice and Human Rights. *Protocol*.
- African Union. Protocol Relating to the Establishment of Peace and Security Council of the African Union (2002). *Protocol*. Retrieved from https://au.int/sites/default/files/treaties/37293treaty0024_protocol_relating_to_the_establishment_of_the_peace_and_security_council_of_the_african_union_e.pdf
- African Union. PSC Communiqué 265. (2011). *Communiqué*. Retrieved from <https://www.peaceau.org/uploads/265th-communicue-en.pdf> [in English].
- African Union. PSC Communiqué 384 (2013). *Communiqué*. Retrieved from <https://www.peaceau.org/uploads/psc-384-com-egypt-05-07-2013.pdf> [in English].
- Bamidele, O. & Ayodele, B.** (2016). In the Service of Democratic Governance: The African Union Normative Framework on Unconstitutional Change of Government and ECOWAS Protocol on Good Governance and Democracy in the Post-Arab Spring. *Journal of Asian and African Studies*, 53, 1-15. DOI: <https://doi.org/10.1177/0021909616666104> [in English].
- Divak, V.V.** (2012). Країни «Великого Близького Сходу» та Північної Африки в контексті глобального переформатування регіону. [The countries of the «Greater Middle East» and North Africa in the context of global reformatting of the region]. *Derzhava i pravo*, 56, 573-584. [in Ukrainian].
- Ikome, F.N.** (2007). Good Coups and Bad Coups: The Limits of the African Union's Injunction on Unconstitutional Changes of Power in Africa. *Institute for Global Dialogue Occasional Paper*, 55, 48. [in English].
- Kokorskyi, V.F. & Smyrnova, K.Ie.** Arabski revolutsii: perspektyvy demokratyzatsii v rehioni [Arab revolutions: prospects for democratization in the region]. Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2011_48/Gileya48/P34_doc.pdf [in Ukrainian].
- Kyyanytsya, L.** (2014). Zovnishnia polityka Turechchyny v konteksti «Arabskoi vesny»: vid izolovanoi derzhavy do pretendenta na rehionalnu hehemoniiu. [Turkey's foreign policy in the context of «Arab Spring»: from isolation to a bid for regional hegemony] *Naukovi zapysky NaUKMA. Politychni nauky*, 160, 49-53. [in Ukrainian].
- Mangu, B.** (2012). The Arab Spring and the African Union's Reaction to the Crisis. *Africa Insight*, 42 (1). Retrieved from <https://www.ajol.info/index.php/ai/article/view/81177>
- Obse, K.** (2014). The Arab Spring and the Question of Legality of Democratic Revolution in Theory and Practice: A Perspective Based on the African Union Normative Framework. *Leiden Journal of International Law*, 27, 817-838.
- Sedlyar, Yu.** (2013). Mizhnarodni sanktsii Afrykanskooho Soiuzu yak chynnyk zabezpechennia bezpeky na kontynenti. [International sanctions of the African Union as a factor in ensuring security on the continent]. *Naukovi pratsi. Politolohiia*, 200, 23-28. [in Ukrainian].
- See Africa. «Rebels reject the AU Plan». Retrieved from <http://news.iafrica.com/worldnews/721163.html> [in English].
- Troyan, S.S.** (2012). Arabski revolutsii 2010-2011 rr. ta yikh naslidky. [Arab Revolutions 2010 – 2011 and their consequence]. *Naukovyi visnyk Dyplomatychnoi akademii Ukrainy*, 19, 170-176. [in Ukrainian].

Tungwara, O. (2011). The Arab Spring and the AU Response. *Open Society Institute, Africa*.

The ad hoc committee included the Islamic Republic of Mauritania (President Mohamed Ould Abdel Aziz), the Republic of Congo (President Denis Sassou Nguesso), the Republic of Mali (President Amadou Toumani Toure), the South African Republic (President Jacob Zuma), and the Republic of Uganda (President Yoweri Museveni). [in English].

Zhdamarova, A.V. (2018). «Arabska vesna» yak vektor transformatsii Blyzkoho Skhodu ta Pivnichnoi Afryky u konteksti zovnishnopolitychnykh interesiv Ukrainy. [«Arab Spring» as a vector of transformation of the Middle East and North Africa in the context of Ukraine's foreign policy interests]. *Sumska starovyna*, LIII, 63-70. [in Ukrainian].

Anna Zhdamarova,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3118-1735>

Serhii Bilan,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0256-2499>

The Arab Spring and unconstitutional change of governments in Africa

Popular uprisings that began on the northern coast of Africa in 2011 ended with the overthrow of leaders in Tunisia and Egypt and spilled over into a bloodier conflict in Libya. These popular uprisings were unexpected for the international community, as well as for the African Union, whose goal is to accelerate the integration process on the continent, protect peace and security, support democracy and human rights. In its normative framework, the African Union (AU) has tried not to be silent and to play an active role in response to these unexpected developments. The African Union, which replaced its predecessor, the Organization of African Unity (OAU), in 2001, has made significant progress in establishing a regulatory framework aimed at preventing government change through undemocratic means in a continent characterized by anti-democratic governments, military coups, rigged elections, civil wars and human rights violations. The wave of the Arab Spring, which affected mainly the northern coast of Africa, was important in demonstrating the effectiveness of the Union's regulatory framework. However, despite the relevant actions of the African Union in this matter, it was repeatedly accused of not responding in time to the events that took place in Egypt, Libya, and Sierra Leone and of taking decisions late. For this reason, the «Arab Spring» should be seen as an important test for the African Union, especially regarding the understanding of unconstitutional change of government and democratic uprisings.

Keywords: African Union (AU), Arab Spring, uprising, Tunisia, Egypt, Libya, North Africa